

Dramatická tvorba

Autoři, dobové žánry, dramaturgie Prozatímního divadla

Dramatická tvorba

- Slabá dramatická produkce souvisí s nedostatečnými provozními podmínkami pro uvádění české tvorby – ke změně dochází až s otevřením Prozatímního divadla
- „Divadelní bibliothéca“, sbírka původních i přeložených dramát, kterou vydává Jaroslav Pospíšil od roku 1852
- Do roku 1860 pouze několik původních českých dramát od těchto autorů:
J. K. Tyl, J. J. Kolár, V. K. Klicpera, F. Turinský, F. B. Mikovec
(*Záhuba rodu Přemyslovců*, 1851, *Dimitr Ivanovič*, 1856)

Prozatímní divadlo

- 1860: umělci kolem Umělecké besedy
- F. L. Rieger – Staročeši a myšlenka Prozatímního divadla
- 18. 11. 1862: Hálkův *Král Vukašín*
- Do dubna 1864 podléhalo správě německého StD (ředitel F. Thomé), teprve pak se definitivně osamostatnilo. Jeho první samostatní ředitelé, F. Liegert (duben 1864 – červenec 1865) a F. Thomé (září 1865 – červen 1866)
- Šéf činohry: Pavel Švanda ze Semčic (1862-1866)

Dramaturgie činohry PD

- 1869 byla zřízena funkce dramaturga: E. Bozděch (1869–75), J. Arbes (1876–79), V. Guth (1879–80), J. V. Frič (1880) a J. J. Kolár (1881)

- Francouzská konverzační veselohra a komedie mravů

V. Sardou, O. Feuillet, A. Dumas ml., É. Augier, E. Scribe

Žánr franc. konverzačky jiných autorů: G. Freytag, A. Fredro st.

V této dramaturgické linii také hry Emanuela Bozděcha: *Z doby kotilionů*, 1867; *Zkouška státníkova*, 1871; *Světa pán v županu*, 1876

- Česká veselohra: F. V. Jeřábek, K. Sabina, G. Pflieger-Moravský, F. F. Šamberk
- Ruské realistické drama
- Severské drama

K dramaturgii PD

Nastoupením ředitele Liegerta (roku 1864) se stalo české divadlo konečně ústavem zcela samostatným a neodvislým. Začato hráti každodenně. Byl i samostatný český personál, z něhož však manželé Kollárovi odešli. Ředitel byl dobrý. Jen vhodné dramatické literatury se nedostávalo. Domácí produkci se nedařilo. Vítězila tedy napořád literatura francouzská, Scribe, Dumas, Sardou. Josef V. Frič posílal z Paříže novinky. Všecko namáhání Liegertovo bylo marno; politická tíseň a neúspěch, nepřízeň vládní a pronásledování, domácí neshody a zášti strannické hubily všecko umělecké a vyšší snažení. Roku 1865 se musil ředitel Liegert poděkovati a nastoupil zase Thomé, což trvalo do r. 1866, kdy se Thomé vzdal.

Jan Voborník: Fr. V. Jeřábek, 1923

Kritická reflexe dramatické tvorby

- Ferdinand Břetislav
Mikovec (*Lumír*)
- Jan Neruda (*Čas, Hlas, Národní listy, Obrazy života*)
- Nerudova dramatická tvorba: veselohry: *Ženich z hladu, Prodaná láska* (1859), tragédie *Francesca di Rimini*

V kritice divadelní Neruda byl přímý nástupce a pokračovatel Mikovce, od něhož se hlavně lišil vtipem, jemnější stilisací svých výtek a konečně — větší shovívavostí k autorům, hercům i režii. Cílem kritické práce Nerudovy bylo ze všech sil pracovat k tomu, aby se u nás zakořenilo hlubší a opravdovější vědomí o umění dramatickém. Neruda byl hluboce proniknut přesvědčením, že umění dramatické jen tenkrát bude mít u nás zabezpečenou budoucnost, když pravý význam jeho vejde v plné uvědomění naše, když účel i pomůcky jeho budou nám zcela jasné, když se stejně svatým stane umění to i obecenstvu i herectvu. K tomu...

Vítězslav Hálek

- Snaha o politickou aktuálnost her
- Snaha o vyrovnání českého dramatu světovému (Shakespeare, Schiller)
- Žánr historické tragédie
- Celkem 7 dramát ze 60. let – poslední *Král Jiří z Poděbrad* nedokončené
- Historické náměty – zpracováno jako jinotaje na soudobou společnost



Jan Neruda: Král Vukašín, *Hlas* 20. 11. 1862

„Král Vukašín“ je slabší také mnohých jiných dramát českých, v posledních saisonách provozovaných, a kdyby nebylo dramaticky výtečného zakončení aktu třetího, nesvědčil by ani o jakém dramatickém talentu vůbec.

Dle celého kusu, zvláště dle aktu posledního, dle hlavní osoby Vukašína je očividno, že pracoval Hálek podle Shakespearova Richarda III. Jaký to ale rozdíl v charakteristice! Shakespeare líčí špatnost člověka geniálního, jehož ukrutnost je velkou ctižádostí motivována: při Vukašínu ale není ani geniálnosti, ani vlastní ctižádosti, Vukašín je jen sprostě špatný chlap, z anglického Richarda zbyl jen sprostý, na všechny strany kousající buldok. Vukašín nemá ani jasného ponětí o tom,

Divadlo naše bylo přeplněno k otevření „slavnostnímú“. Dle všeho vejde se do nové budovy něco přes tisíc lidí. Obecenstvo však chtělo naznačiti, že považuje nynější divadlo české pouze za prozatímní, a oblečené svrchníky, jakož i jiné známky dokazovaly, že obecenstvo to samo odnímá představení prvnímu ráz slavnostní. Jak již praveno, činí vnitřek divadla nábrežního dojem zcela příznivý; jako bychom byli v kruhu domácím mezi svými, a podobně i byla všechna jednotlivá čísla téhož večera přijata způsobem přívětivým. Mezi hostmi pozorovali jsme nejvyššího maršálka království Českého, hraběte Alberta Nostice, vicepresidenta náměstnictví barona Kellersperga, knížata Karla Schwarzenberga a Jana Lobkovice, jakož se i dostavili všichni čelnější muži naši.

Jan Máchal: *Dějiny českého dramata*, s. 150

Jak zevrubným rozborem dramát Hálkových bylo prokázáno, všechny téměř čelnější osoby buď celkovitě nebo některým rysem připomínají velkolepé postavy Shakespearovy; vliv Shakespearův byl vůbec tak pronikavý, že působil i na sestrojování jednotlivých scén a výstupů, ano i na dikci, nedosti šťastně napodobenou. „Hálek měl za sebou,“ vykládá L. Čech, „divadlo anglické, francouzské a německé. Stál pod vlivem všech: chtěl spojití různosti jejich v jedno. Citovou vznešeností působilo naň divadlo německé, logickou správností divadlo francouzské, svojí reálností drama anglické. Mohla býti spojena v jedno vniterná podstata trojího tohoto dramatu, značícího tři různé civilisace? ... Nápodoba obmezila se na pouhý zevnějšek, vnitřní podstata zůstala různá. Takové napodobení Shakespeara zničilo pak vytvoření samostatných výtvorů.“

České historické drama

- **Vítězslav Hálek:** sedm tragédií
- **Gustav Pflieger-Moravský:** např. *Poslední Rožmberk* (1862), *Boleslav Ryšavý*
- **Václav Vlček:** dramatický obraz z dějin českých *Soběslav* (1861)

truchlohry: *Přemysl Otakar* (1865), *Eliška Přemyslovna* (1856 a 4. vyd. 1893), *Milada* (1869 a potřetí v „Kab. knih.“ 1886), *Lipany* (1881 a podruhé 1882) a *Povodeň* (1891)

- **Karel Sabina:** *Černá růže* (1867)
- **Josef Václav Frič:** *Svatopluk a Rostislav*, *Václav IV.*, *Pobělohorci*
- **J. J. Kolár:** *Pražský žid* (1871)

Komediální tvorba

- Česká veselohra inspirována francouzskou konverzačkou
- Karel Sabina: *Inserát* (1866)
- Gustav Pflieger-Moravský: *Telegram* (1866)
- F. V. Jeřábek: *Veselohra* (1862), *Cesty veřejného mínění* (1866), *Služebník svého pána*
- Emanuel Bozděch: *Z doby Kotillonův* (1872), *Světa pán v županu* (1876), *Zkouška státníkova* (1876)
- F. F. Šamberk: *Blázinec v prvním poschodí* (1867), *Jedenácté přikázání* (1881)

Svědectví Jeřábka o událostech kolem r. 1860 (Jan Voborník: *Fr. V. Jeřábek*, Praha: Loutkáře, 1923, s. 40

„Dny březnové a dubnové na mne působily silným dojmem. Po deset let jsme byli za živa položeni v hrobě (r. 1850—1860); nesmělo se psát ani mluvit ani dýchat směleji, a kdo zazpíval národní píseň „Nepůjdu domů...“, byl považován za zrádce vlasti. Na to přišly italské války (1859). S jakou touhou a nadějí jsem tuto válku očekával! Kterak jsem od ní počítal novou budoucnost své zamilované Italie, vlasti a Evropy vůbec! Budoucnost tato se ještě nedostavila, ale dostavil se její počátek, politický ruch (r.1860), jakého jsem dosud neseznal a uprostřed jeho jsem žil. Pomyslete si, že by člověk našinec, ale vychovaný na ledovém moři, byl slýchal za své mladosti o jaře, a najednou by počátkem jara byl přesazen k nám.

Jak zcela jinak by se naň jaro usmívalo než na nás zvyklé! Slýchal jsem dříve o vlasti a národě, ale kde byla ta vlast a ten národ? Všude se mluvilo německy, i osoby, které se skvěly v prvních řadách literatury, zapáchaly němčinou, a vesele se odbýval masopust, pilo se, zpívalo, jakoby vše bylo na světě v pořádku, jakoby vlast oplývala medem, kdežto z ní ssána byla životní šťáva a hmotným jejím silám se připravoval časný bankrot. Po takové smrtelné chorobě najednou z mrtvých vstání! Sestavovala se městská rada a dělaly se kandidátní listiny; na nich jména známá i neznámá: hle, onen pedantický profesor, onen bohatý statkář... jsou také vlastenci?! Onen velkoobchodník, jenž na domě německý nápis má, je Čech? A což onen

6. dubna 1861 – první schůzka českého zemského sněmu

„Davy lidu se hemžily na Malou Stranu; při zvucích národních písní „Kde domov můj“ a „Sláva ti vlasti má“ táhlo městské vojsko v dlouhých řadách ke Karlovu starému mostu; z kostela Mikulášského se hrnuli zástupcové českého národa, biskupové v dlouhých talárech, páni a hrabata s řády na prsou, maršálek a místodržící království Českého, uprostřed nich nepatrný stařec vedle bohatýrské postavy muže v nejlepších letech, jimž zahřměla po celém náměstí tisícero násobná „sláva!“ Řady se hrnuly ku předu, u jenerálního velitelství zahřměly bubny, vojsko presentovalo a všechny hudební sbory spustily najednou „Sláva ti vlasti má“, když místodržící s říjnovým diplomem v ruce ubíral se do sněmovny. Byl to okamžik velebný, historický — po 240 letech první sněm království Českého!“

Emanuel Bozděch

Vzpomínky na paměť třicetileté činnosti Umělecké besedy 1863—1893

◀Ferdinand Laub na koňském trhu

Emanuel Bozděch jako kritik

Ztracené mládí ▶

* 21. července 1841 v Praze; zmizel beze stopy 10. února 1889.

Tvůrce „Světa pána v županu“, kterýmžto dílem stal se nám *Emanuel Bozděch* pojednou tím, čím se Eugen Scribe teprv po dlouholeté práci stal Francouzům, bral i povolání své jako divadelní kritik velice vážně, a proto měl úsudek jeho v divadelním světě českém váhu velikou.

Kdykoli byl na jevišti prozatímního divadla a později Národního divadla ohlašován nový kus z dějin českých, již dlouho před tím vyžádal si Bozděch ode mne všech pomůcek historických, aby dobu dějinnou, ve které kus hrál, dříve co nejpodrobněji seznal. Nespokojil se však tím, co obsahovaly dějepisné knihy, chtěl seznati též ducha doby, snahy a směry tehdejší, poměry společenské, charaktery vynikajících osob atd., a tu milerád jsem mu propůjčoval své kulturně-historické zápisky, jež i s knihami tak pilně studoval, jako by sám byl psáti chtěl příslušná dramata.

Zejména tomu bylo před provozováním historických kusů Jaroslava Vrchlického „Exulanti“ a „Moudrost rabínská“, k jichž posouzení konal v řečeném směru studia tak obsáhlá, že snad ani sám spisovatel nebyl tak činil. Po představení „Moudrosti rabínské“ vyhledal mne ještě v noci, aby se mnou pojednal o charakteru hlavních osob a časové barvitosti kusu. Teprve po půlnoci bral se z Malé strany ode mne na Staré město, aby doma ke stolku zasedl a úvahu psal o novém kusu.

Vážné studium toto zračí se také v každé řádce historických dramát a veseloher jeho.

Který z nástupcův Bozděchových na křesle divadelního kritika může se mu v tomto ohledu dnes vyrovnati?

Údaje o textu

Titulek:	Emanuel Bozděch jako kritik
Autor:	Josef Svátek
Zdroj:	<i>Vzpomínky na paměť třicetileté činnosti Umělecké besedy 1863—1893</i> . Praha : nákladem Umělecké besedy, 1893. S. 35. Národní knihovna České republiky 
Licence:	 PD old 70
Související:	Autor:Emanuel Bozděch
 Související na Wikidatech: Emanuel Bozděch	

Jaroslav Vrchlický o Bozděchovi, *Studie a podobizny*, 1892, s. 91.

Je známo, s jakou pedantickou podrobností vrátil před svým odchodem vše, co od koho si byl kdy vydlužil. Na prostou, vlastním podpisem opatřenou visitku připsal tužkou „srdečné díky“ a osobně vše po známých roznesl i libretta operní i jednotlivá stará čísla časopisů. Leží přede mnou takový lístek a nemohu naň se dívat bez opravdového pohnutí. A přece znal jsem záhadného toho člověka méně než kohokoliv jiného: choval on své nitro pečlivě uzavřené před cizím pohledem, ať již z hrdosti ať z delikátní jakési cudnosti vnitřní nad zdvořilosti obvyklé konvence stěží se pustil, ale jeho výmluvné oko ukazovalo na velkou dobrotu srdce, na potřebu účasti, kterou sice odmítal a jen zdrženlivě v málo nestřežených okamžicích připouštěl, ač snad ve své samotě dvojnásob po ní prahnul.

František Ferdinand Šamberk

A tak nutno hledět také na jeho dramatickou tvorbu ve frašce, ve veselohře, v životopisných obrazech. Prvotní její začátky, jež značí „*Boucharon*“, „*Jen žádný sněm*“, „*Svatojanská pout*“, „*Sedmašedesátník*“ a j., jsou dnes už poněkud zapomenuty, ale i z těch trvale žije bláznivý „*Blázinec v prvním poschodí*“ nebo „*Pešť v Praze*“ a nad každou pochybnost dostupují „*Rodinná vojna*“, „*Jedenácté přikázání*“, „*Podskalák*“, „*Palackého třída č. 27*“, „*Eva Kubánková*“ s některými ještě dalšími. Stavívají se vedle frašek Nestroyových a pomíjí se, že už i Nestroy sám je dávno vykoupen ze své odstrčenosti a znehodnocenosti, ale Šamberk se svou fraškou a veselohrou posunuje mnohem dále do modernosti k Eugenu Labichovi právě jako veseloherní rozbiječ staré, bludné a matoucí romantičnosti. Právě-li se „zdravý humor“, musí se při tom u něho myslit zase jen zdravý posměch, oslazený, osvobozený a rozechřívající tím, jak všelijak vtipné odbývá romantické toužení do dálek a dobrodružných úchvatů, jak obnažuje hloupost záliby v tajemství a skrytostech rodinných, jak od pochybné, nesmyslné hrdinnosti převádí k střízlivé a občanské pravdě. Šamberk se k tomu umí prodrat i nejnebezpečnější spleť omylů, záměn, lží a zapříst dialogy, které zachovávají největší klid ke stoupajícímu třeštění vespolečného neporozumění. Že mají svůj smysl pro vážné stránky, otázky a potřeby denního žití, dokazují jejich vlastenecké nebo mravní nebo společenské záběry a dokazují to ještě zvláště obě jeho národně procítěné životopisné hry „*Josef Kajetán Tyl*“ a „*Karel Havlíček Borovský*“. Jen pochopit a umět rozeznat, jakou dramatickou a divadelnost uměl Šamberk vykouzlit i z životopisu.

Je nikde neslýcháno a nevidáno, aby jeden z čelných herců vůdčího divadla a plodný dramatik byl při stých svých narozeninách tak úplně pominut jako Šamberk. Udělali by to Němci svému Nestroyovi, Francouzi svému Labichovi?

VODÁK, Jindřich. *Cestou*. Praha : Melantrich, 1946. s. 223–227.

Doporučená literatura

- Bartoš, Jan. *Prozatímní divadlo a jeho činohra*. Praha, 1937.
- Bozděch, Emanuel. *Tři dramata*. Praha, 1959.
- Máchal, Jan. *Dějiny českého dramata*. Praha: Topič, 1917.
- Neruda, Jan. *České divadlo I-III*. (<https://www.ucl.cas.cz/edicee/soubory-del/spisy-jana-nerudy>).
- Red. *Ferdinand Břetislav Mikovec*. Praha: IDU, 2010.
- Roubínek, Otakar. *František Ferdinand Šamberk*. Praha: Melantrich, 1985.
- Štěpán, Václav a Trávníčková, Markéta. *Prozatímní divadlo I a II*. Praha: Academia, Národní divadlo, 2006.
- Voborník, Jan. *Fr. V. Jeřábek*, Praha: Loutkáře, 1923.